

tetu. Seria: *Filosofia. Kulturologia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(33): 135-139.

4. Taylor, Charls. 1994. "The Politics of Recognition". In *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Edited by Amy Gutmann. Princeton: University Press.

O. Rusul

MULTICULTURAL SOCIETY OF FRANCE IN THE CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF CULTURAL GLOBALIZATION

Introduction. The development of cultural diversity in our time is imbued with certain contradictions. Basically, this concerns the titular nations, and among them, the acute problem of multiculturalism arises in France. In this regard, in recent years there has been a research interest in a similar topic related to the prospects of the formation of cultural globalization and, accordingly, multicultural practices. **The aim** of this work is clarifying the current manifestations of ethnocultural contradictions in France and considering the scenarios of further multicultural development of the state. **Research methodology.** The basis of the methodological basis of this work is the methods of analysis and synthesis, the principles of historicism, alternatives, and systemic, civilizational, and sociocultural approaches. **Research results.** Cultural diversity, as one of the foundations of cultural globalization, is to one degree or another characteristic of most Western countries. The coexistence of social agents - representatives of different cultures makes France, in particular, one of the most controversial states in terms of multiculturalism. In this aspect, we are talking about the difficulties in the formation of such a type of multiculturalism as "unity in diversity", which represents the possibility of equal existence in one state of carriers of other ethnocultural identities. One of the problems of such a scenario of the development of multiculturalism policy, in the author's opinion, is the desire to preserve the original ethnocultural identity of France from its possible acculturation as a result of other ethnocultural influences due to population migration. The appropriate sociocultural policy of the state should be established in our time and should take into account the existing ethnocultural contradictions. At the same time, it is important for the governments of states where this problem is ripe to carry out information campaigns to inform the indigenous population about the peculiarities of the integration of migrants into the new society. The attitude of the indigenous population of the state to the migration policy of the government should be one of the determining indicators when choosing the type of multicultural development. **Discussion.** Compared to other studies on this topic, the author pays more attention to two possible ways to overcome ethnocultural contradictions in France. He is talking about the probability of applying such a type of multicultural practice as "unity in diversity", and on the other hand, it means an example of the multicultural formation of the USA. **Conclusions.** The current multicultural situation of France requires attention and reformist shifts that will take place in the complex and colorful realities of choosing scenarios for the establishment of intercultural communications. The latter is caused by the fact that the issue of optimizing relations between the bearers of the indigenous ethnocultural identity and the population that migrated to the country and professes other ethnocultural values remains open.

Keywords: *cultural globalization, cultural diversity, ethnocultural national identity, ethnocultural contradictions, intercultural communication, multiculturalism, multicultural practice.*

УДК 17.023: 504 (045)

І. П. Скиба

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ ВИМІРИ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Національний авіаційний університет
e-mail: ivan.skyba@npp.nau.edu.ua;

Анотація. У статті проведено дослідження специфіки соціокультурного та когнітивного вимірів сучасних глобальних проблем. Автор обстоює думку, що дослідження сучасних глобальних проблем передбачає їхній розгляд принаймні на двох рівнях: соціокультурному та когнітивному. Дослідження на соціокультурному рівні дозволяє шукати можливості вирішення глобальних проблем через світоглядний аспект, шляхом дослідження проблематики існуючої стратегії розвитку, виявлення імпліцитних ціннісно-цілових підвалін, що скеровують наявний розвиток суспільства та перспективу їхнього подальшого узгодження із загальнолюдськими (соціокультурними) цінностями. Дослідження на когнітивному рівні стосується переважно специфіки внутрішньої проблематики безпосереднього процесу вирішення глобальних проблем, що виникає, передусім, при переході від певних теоретичних положень до їхнього практичного втілення.

Ключові слова: глобальні проблеми, екологічна відповідальність, соціокультурний вимір, когнітивний вимір, теоретичне, практичне, ціннісні орієнтації, наука, техніка.

Вступ

У сучасну епоху людство усвідомило, що деякі проблеми глобальними називають саме тому, що вони охоплюють усю планету і їх неможливо вирішити зусиллями лише однієї країни чи то одних учених, а лише спільними зусиллями всіх людей. Забруднення природного середовища, що донедавна було проблемою окремих країн, сьогодні становить загрозу для всієї біосфери. Хвороби, які порівняно недавно були проблемами деякого окремого регіону, сьогодні перетворюються на світові пандемії (COVID-19). Природні ресурси, через безвідповідальне ставлення до них людини, вже не здатні задовольнити потреби населення планети, яке швидко збільшується. Міжкультурна комунікація сприяє не лише розвитку і встановленню дружніх

стосунків, а і може стати причиною розвитку ксенофобії. А релігійні ідеї, що проголошують рівність та любов, обіцяють спасіння та безсмертя, можуть стати джерелом натхнення терористів.

Однією з причин виникнення глобальних проблем є небачене до цього часу розширення сфери пізнання, що, у свою чергу, потягло за собою невтримний розвиток техніки і технологій, а також безвідповідальне споживацьке ставлення до природного середовища. Подолання глобальних проблем людством є неможливим без чіткого усвідомлення необхідності переосмислення підходів до їхнього вирішення, формування нових ціннісних орієнтацій, врахування соціокультурного і когнітивного вимірів.

У наш час людина використовує різні способи та підходи до вирішення глобальних проблем,

починаючи від формування нових ціннісних орієнтацій у ставленні до природи, і закінчуючи появою нових наук, таких як біоекологія, техноекоекологія, екологія людини, космічна екологія тощо. Провідною ідеєю більшості підходів є ідея сталого розвитку, тобто досягнення гармонії між задоволенням сучасних потреб людства та збереженням природних багатств для прийдешніх поколінь.

Сучасність породжена стрімким розвитком наукового пізнання, вона є епохою техніки і високих технологій. Людина іноді настільки зникає до різноманітних технічних засобів і пристроїв у повсякденному житті, що навіть не запитує себе, як саме технологічна цивілізація впливає на людську природу. Ще з появою перших машин з'являються не лише прихильники, а й супротивники їхнього поширення. Ну а сьогодні, коли від вирішення глобальних проблем залежить майбутнє нашої цивілізації, людство поступово починає усвідомлювати, що його подальше існування є неможливим без фундаментальних змін ціннісних орієнтацій, принципів співбуття соціокультурного і природного середовища.

Метою статті є дослідження соціокультурного та когнітивного вимірів сучасних глобальних проблем.

Методологія дослідження

Теоретико-методологічною основою даного дослідження виступають загальнонаукові та спеціальні методи і підходи, за допомогою яких досліджуватимуться особливості соціокультурного і когнітивного вимірів глобальних проблем сучасності. В якості одного з таких було використано компаративно-аксіологічний метод, а також комплексний та системний підходи. Компаративно-аксіологічний метод планується використати при дослідженні тенденцій у вирішенні глобальних проблем при виявленні зв'язку між ціннісними установками людини і характером її діяльності. Системний і комплексний підходи використовуються через складність і мінливість об'єкта дослідження, у зв'язку з необхідністю врахування взаємодії соціального, культурно-історичного та когнітивного вимірів глобальних проблем. Системний підхід дозволяє також виявити і проаналізувати розвиток відносин у системі «людина – суспільство – природа».

Результати

Весь комплекс глобальних проблем можна згрупувати навколо трьох фундаментальних напрямків розвитку, що описують спосіб існування індивідів у світі. Це такі взаємозв'язки:

- «людина – техніка»;
- «людина – культура»;
- «людина – природа».

Кожна із цих систем по-своєму демонструє загрози людству. Так, у системі «людина – техніка» загроза може виникати з боку використання різних видів енергії, зокрема таких, як термоядерна, атомна і т. ін. Також не є повністю дослідженими соціальні наслідки роботи машин, що створюються на основі штучного інтелекту і можуть працювати, виходячи із принципів самовдосконалення і самонавчання.

Система «людина – культура» зачіпає сутнісні риси людського буття. Дослідники відзначають скорочення

культурного поля людини, яке загрожує всім. Ще О. Шпенглер справедливо відмічав, що цивілізація здатна нести «смерть» культурі. Американський письменник Р. Пек, відомий своїм плідним внеском у сучасну молодіжну літературу, також наголошував на тому, що існує тенденція втрати національних культур. На думку дослідників, у наш час припинилося наслідування культур (Е. Проенс), під небезпечкою перебуває як зовнішня, так і внутрішня духовність – із крахом однієї загине і інша (А. Вознесенський).

Система «людина – природа» складалась тисячі років. На зорі людської історії в якості регулятивів у ній діяли ритуали, тотемізм, табу, тобто певні культури, які досить адекватно на той час забезпечували єдність природного і штучно створеного. Людина мислила міфологічно (синкретично), не виділяючи себе із природного середовища. Становлення науки сучасного типу (Новий час), що реалізовувалось переважно представниками матеріалістичного погляду на світ, подальше поєднання науки з технікою та практикою сприяло не тільки появі нових технічних пристроїв і засобів, машин та механізмів, а й надмірному розриву культурного й природного, поглибило відокремлення людини від першооснов існування. Наявна екологічна проблема свідчить про обмеженість сучасної стадії прогресу суспільства і реалізується в процесах, що загрожують глибинним засадам людського буття.

Впродовж усієї історії розвитку людства індивід убачав у природі, здебільшого, прояв її всемогутності, невід'ємний елемент свого існування. В наш час, внаслідок нерозумного і надмірного втручання людини в природу, остання все більшою мірою починає проявляти себе як могутня, «кимось скеровувана», сила, якій до снаги знищити все людство. За останні десятиліття суттєво погіршилась ситуація з екологією у світі. Дослідники відзначають тенденції до втрати біосферою життєпридатності для людини. Є дані про накопичення впливів зовнішнього світу в процеси спадковості людини. Порушення законів природи проявилось в суттєвому погіршенні здоров'я (до 30 %) людини. Наявні природні катаклізми забирають із життя десятки тисяч людей, і частота їхніх проявів наростає. Загалом техногенні катастрофи, на жаль, нині стають нормою життя суспільства.

Становлення проблематики сучасних глобальних криз актуалізувало питання щодо їхньої типологізації, виявлення критеріїв класифікації, встановлення ієрархії тощо. Зокрема О. Тоффлер, Р. Дюмон, Р. Хейлбронер та інші зводять усі наявні проблеми до порушення екологічної рівноваги, втрати планетою «Земля» своїх ресурсів, її перенаселення. М. Месарович, Я. Тінберген, В. Леонтьєв та інші вбачають загрозу в економічному відставанні низки країн. А. Печчеї, Е. Ласло висунули проблему «ідентичності» людини та її адаптації до умов навколишнього середовища. Одні з найбільш оптимістично налаштованих футурологів, Г. Кан та Дж. Фелпс, на відміну від інших, виділили майже два десятки проблем, дев'ять із яких отримали в їхніх дослідженнях статус головних.

Загалом наявні глобальні проблеми можна поділити на дві групи. До першої дослідники відносять ті, не вирішення яких загрожує існуванню самого людства і

які є умовою вирішення інших проблем. До другої групи відносяться проблеми, від вирішення яких залежить прогрес людської цивілізації, але, в свою чергу, їхнє вирішення є можливим тільки при об'єднанні та концентрації зусиль усієї людської спільноти. Дві групи глобальних проблем сучасності:

1. Проблеми, що загрожують існуванню всього людства:

- 1) загроза термоядерної війни;
- 2) забруднення навколишнього середовища;
- 3) загроза виникнення нових епідеміологічно-небезпечних хвороб.

2. Проблеми, вирішення яких забезпечує прогресивний розвиток людства:

- 1) непоновлюваність сировинних запасів;
- 2) демографічна проблема;
- 3) проблема голоду;
- 4) використання ресурсів світового океану;
- 5) подолання економічної відсталості країн;
- 6) використання альтернативних джерел енергії;
- 7) освоєння космосу;
- 8) перебудова міжнародних відносин.

До даного переліку, звичайно, необхідно додати антропологічну кризу, яка однаковою мірою, на наш погляд, буде стосуватися як першої, так і другої групи глобальних проблем, і вирішення якої може стати основою для подолання решти проблем. Зокрема Л. Дротянко, досліджуючи проблему збереження людської ідентичності в умовах поглиблення глобальної екологічної кризи на рубежі ХХ і ХХІ століть, справедливо звертає увагу, що до трансформації людської природи ведуть не лише природні, а й соціокультурні фактори (Дротянко 2022).

Загалом ефективний аналіз природи сучасних глобальних проблем, на нашу думку, повинен передбачати їхнє дослідження принаймні на двох рівнях: соціокультурному та когнітивному. Дослідження на соціокультурному рівні зосереджуються, перш за все, на виявленні природи проблем у контексті їхнього породження, як правило, неправильними світоглядними (соціокультурними) настановами, наявними стратегіями розвитку, диспропорцією у розумінні співвідношення частин і цілого в соціокультурі. Соціокультурний підхід дозволяє шукати можливості вирішення глобальних проблем через трансформацію світоглядних орієнтирів шляхом дослідження проблематики існуючої стратегії розвитку, виявлення імпліцитних ціннісно-цільових підвалин, що скеровують наявний розвиток суспільства та перспективу їхнього подальшого узгодження із загальнолюдськими (соціокультурними) цінностями. Наприклад, техніка здійснює будь-який вплив на довкілля лише як інструмент реалізації задумів людини. Отже, будь-яка розмова на тему «техніка і навколишнє середовище» буде змістовною лише при розгляді техніки як соціокультурного феномену, де мова повинна йти не лише про техніку, а й про людину, її сутність, можливість створювати, змінювати навколишній світ і нести відповідальність за свої дії. Лише за таких умов, на нашу думку, технічні досягнення зможуть слугувати гармонізації відносин людини з природою.

Дослідження когнітивного рівня стосується, здебільшого, специфіки внутрішньої проблематики безпосереднього процесу вирішення глобальних проблем, що виникає, передусім, при переході від певних теоретичних положень до їхнього практичного втілення. Це зачіпає проблему «теоретичного-практичного» і вплітається в безпосередній процес взаємодії людини з природним середовищем. Розглянемо їх детальніше.

На всіх етапах розвитку людства існували певні онтологічні пояснювальні схеми устрою та функціонування світу, різні пізнавальні моделі, які давали змогу усвідомити, оцінити, зрозуміти світ як цілісність. У свою чергу, ці епістемологічні основи вели до формування певного пласту цінностей, установок і пріоритетів, характерних для конкретної епохи, що в результаті створювало основу для вироблення діяльнських регуляторів та принципів, тобто критичного (визвольного) та інструментального знання (за Ю. Хабермасом). Тому наявність негативних наслідків існування та розвитку сучасної цивілізації свідчить про проблемність стратегії її розвитку та системи цінностей. Саме на це звертає увагу В. Стьопін, наголошуючи, що пошук виходу із наявної ситуації лежить у цій площині (Скиба 2021). Дослідник виходить із того, що цю систему цінностей доведеться змінювати, що подолання глобальних криз потребує зміни цілей людської діяльності та її етичних регуляторів.

Аналізуючи концепцію світових цивілізацій, запропоновану А. Тойнбі, В. Стьопін виділяє два типи цивілізацій: традиційну і західну. Західну він називає техногенною, оскільки в її розвитку вирішальну роль відіграють постійний пошук і застосування нових технологій, причому не лише виробничих технологій, що забезпечують економічне зростання, але й технологій соціального управління і соціальних комунікацій. У свою чергу, система цінностей, що є характерною для техногенного розвитку, включає й особливе розуміння людини та її місця у світі. Фундаментальною засадою розвитку техногенної цивілізації є техніко-технологічний прогрес, а особливістю – динамізм. Лише техногенній цивілізації притаманна цінність перетворювальної, креативної діяльності, активне втручання в протікання природних і соціальних процесів. Базовим принципом цінностей техногенних культур виступає розуміння природи як неорганічного світу. В системі домінуючих життєвих сенсів техногенної цивілізації особливе місце займає цінність інновацій та прогресу, тобто зміна і прогрес стають самоцінністю.

О. Матюхіна також підкреслює, що дослідження та використання надбань традиційної культури є необхідною умовою утвердження відповідальності як базової цінності сучасного суспільства, що передбачає концепція сталого розвитку (Матюхіна 2022). Отже, відповідальність, як одна з провідних цінностей, повинна стати одним із чинників вирішення глобальних проблем. Підтвердження цієї думки можна знайти у роботі С. Орденова, який акцентує увагу на тому, що саме соціальна відповідальність у системі «людина – природа» пов'язана з безпекою природокористування та спрямована на досягнення оптимальної взаємодії суспільства і природи

(Орденів 2022). Н. Ченбай відмічає необхідність врахування соціокультурного виміру при дослідженні технократичного мислення як складного, суперечливого явища в розвитку як індивідуальної, так і суспільної свідомості (Ченбай 2020). Автор показує, що якісна об'єктивна оцінка такого мислення і науково-технічного рівня розвитку суспільства може бути дана лише з врахуванням змін, що відбуваються в економічному й соціокультурному вимірах, які зумовлюють потребу детального аналізу і переоцінки ставлення до вирішення глобальних проблем в останні десятиліття.

Сьогодні сторінки наукової та філософської літератури сповнені роздумами про моральну кризу науки, висловлюваннями про її дегуманізацію, розрив із загальнолюдськими цінностями. Втім при цьому чітко прослідковується тенденція розгляду науки у відриві від соціального контексту, у межах якої вона функціонує і розвивається. На нашу думку, правомірніше говорити не про розрив науки з цінностями, а про розрив цінностей суспільства техногенної цивілізації із загальнолюдськими цінностями. Становлення постнекласичної раціональності в науці засвідчило, що наука не є, і вже не може розглядатися, як сфера «чистого» пізнання. Саме в цьому полягає зміна типу і соціальної ролі науки в умовах сучасного науково-технічного прогресу. Більше того, передова наука, перш за все, повинна бути зорієнтована саме на розвиток людини.

Отже, подолання кризових тенденцій передбачає пошук нових стратегій розвитку, а також критичний аналіз цінностей, що лежать в основі культури, зокрема технологічної та технічної діяльності сучасного суспільства. Так, ідея «необмеженого розвитку», необмежених можливостей технічної діяльності у вирішенні різних проблем та задоволенні потреб людства призвели до появи інших, більш глобальних проблем. Щодо цього влучно висловився Е. Пестель: «Уся людська культура побудована на подоланні кордонів, замість того, щоб навчити людину жити в межах цих кордонів» (Mesarovic, Pestel 1974).

Властивістю кожної форми культури в міру її розвитку є прагнення видати себе не за частину, а за ціле, і, у такий спосіб, претендувати не на відносну, а на абсолютну значущість. У цьому, на нашу думку, і криється одна з причин конфлікту в культурі. Як справедливо зазначає Е. Кассієр: «Окремі напрями духу не йдуть миролюбно поряд, доповнюючи одне одного, але кожне стає тим, чим він є, лише шляхом того, що показує властиву йому силу в боротьбі з іншими» (Cassirer 2020). Так, неконтрольований прогрес технічної (технологічної) діяльності як частини культури, який відбувається на сучасному етапі його розвитку, веде за собою ослаблення як інших культурних сфер, так і культури загалом. Оскільки технічний бік соціуму все більше набуває панівного характеру, що виражається зокрема в накопиченні і розвитку технічних засобів, відбувається «підпорядкування» під себе культурної складової з її оціночними і ціннісними орієнтирами. Щодо цього слушно висловився А. Швейцер: «Фатальним для ... культури є те, що її матеріальний бік розвивався набагато сильніше, ніж духовний.

Рівновага її порушена ... культура, що розвиває лише матеріальний бік без відповідного прогресу духовного, подібна до корабля, який ... прямує назустріч катастрофі» (Schweitzer 1960). До того ж, масове вторгнення і поширення технічної діяльності в культурі призводить до зміни її сутності, породжуючи феномен масової культури. Цей феномен – одне з яскравих свідчень спотвореного характеру взаємозв'язку технічної діяльності і культури, коли досягнення першої використовується, в принципі, для руйнування другої, що, насамкінець, призводить до стандартизації духовного світу і до спрощення культури. Через це вона перестає виконувати одну з основних своїх функцій – вираження особистісного індивідуального початку, що призводить до руйнації цілісного устрою життя людини

На початку ХХ ст. В. Зомбарт звернув увагу на практичну необхідність попереджувального оцінювання наслідків науково-технічного розвитку. Він зазначав, що процес упровадження того чи іншого різновиду техніки має супроводжуватися всебічним аналізом тих цінностей, які ця техніка зачіпає (Sombart 2019). При цьому провідною думкою повинно бути розуміння того, що техніка завжди відіграє обслуговуючу роль і її застосування має сприяти досягненню певних цілей.

Необхідність систематично оцінювати наслідки розвитку техніки з погляду відповідності суспільним інтересам і цінностям на основі досягнення широкої суспільної згоди остаточно усвідомлюється в ролі важливого соціального завдання на рубежі 60-70 рр. Саме в цей час проблематика наслідків науково-технічного прогресу опинилася в центрі політичних та суспільних дискусій. О.Тоффлер писав: «На технічні питання не можна більше дати відповідь в одних лише технічних термінах. Це є політичні питання... Ми не можемо розглядати їх безсистемно, одне незалежно від іншого... Ми повинні забезпечити комплексну перевірку нових технологій на відповідність потребам, перед тим, як ми дамо їм можливість без перешкод упроваджуватися в наше середовище» (Toffler 1970).

Питання про вирішення глобальних проблем передбачає не лише їхнє осмислення і розуміння, а і певні практичні дії щодо їхнього подолання, причому на різних рівнях їхнього вирішення. Це, у свою чергу, актуалізує проблематику співвідношення теоретичного та практичного. І. Кант, який визнавав наявність у людини теоретичного і практичного розуму, ставить останній вище від теоретичного. Практичний розум у філософа постає розумною волею, яка спрямована на оволодіння реальністю. На думку І. Канта, знання саме по собі не є благом. Воно набуває цінності лише тоді, коли слугує вищій цінності – благу людини. У цьому питанні мислитель принципово відрізняється від філософів епохи Просвітництва, які схильні були вбачати в знанні (розумі) моральну цінність. За І. Кантом, недостатньо розуміти, що є добрим, а що поганим, тому що за розуміння відповідає чистий розум. Необхідно, щоб відповідні правила поведінки, напрацьовані чистим розумом на рівні розуміння, у перспективі ставали і надбанням практичного на рівні звички, відпрацьованого

алгоритму дій, бо у реальному житті саме він визначає поведінку людини, особливо у ситуаціях із підвищеною відповідальністю. Свого часу Сократ не робив поділу на чистий та практичний розум, стверджуючи, що знання є основою доброчесності, а щось знати, за Сократом, означало так діяти і таким бути.

Тривалий час у науці проблема співвідношення практичного і теоретичного мислення розглядалася як рівнева. Основою для такого розуміння постала форма, в якій реалізується мислення, – дієва або образно-понятійна. Такий розгляд своїм корінням виходить із Давньої Греції: від Геракліта та Парменіда, які вперше поставили питання про істинне знання. Вони ж і задали напрямок розгляду цього питання, вирішивши, що чуттєве пізнання не може дати людині істинного знання. Істинне знання можна отримати лише за допомогою мислення, шляхом «умогляду». Далі, у Платона і Арістотеля, проблема пріоритету мислення над чуттєвим пізнанням уже не підлягає сумніву. У XIX–XX ст. ця установка «перекочує» в психологію у вигляді пріоритету мислення вченого над мисленням пересічної людини, і переваги «європейського мислення» над мисленням представника традиційних культур. І лише в XX ст. відбувається переоцінка ставлення до мислення, яке забезпечує практичну, предметну діяльність. Практичне і теоретичне мислення починають розглядатися як рівнозначні, кожне із своєю специфікою. Впродовж останніх десятиліть були виділені і вивчені такі особливості практичного мислення, як спрямованість на реалізацію, специфічність об'єкта думки, індивідуалізованість знань, складне вираження мовними засобами, здатність до виділення проблемної ситуації.

М. Хайдеггер пропонував звернути увагу на ще один важливий аспект співвідношення «практичне – теоретичне». Характер інформації, з якою має справу мислення, і який слугує основою для мислення, з яким об'єктом має справу мислення – з реальним об'єктом (презентацією) чи його представленням (репрезентацією). Розглядаючи з цієї точки зору теоретичне і практичне мислення, М. Хайдеггер доходить до висновку, що практичне мислення, яке взаємодіє з реальними об'єктами і засноване на презентації, є справжнім мисленням. Тільки мислення, яке взаємодіє з реальними об'єктами, на його думку, може дати істинне знання (Heidegger 1967). Теоретичне мислення, засноване на репрезентації, – це взаємодія не з реальним об'єктом, а з представленням (репрезентацією) цього об'єкта у свідомості, тобто це є роздуми над подіями, що вже відбулися, і є інтерпретацією. У випадку інтерпретації – присутність самого об'єкта як джерела інформації є не обов'язковою. Відправником інформації може бути інший суб'єкт, а засіб, що використовується для репрезентації, може не мати із самим об'єктом ніякого природного зв'язку.

Мислення людини, що у процесі практичної діяльності взаємодіє з конкретними об'єктами, більшою мірою піддається впливу з боку об'єктів реального світу. Тому й повинно переважно зорієнтуватися на процеси презентації інформації, ніж мислення людини, що займається теоретичною діяльністю, яка взаємодіє

з «чистими моделями». «Моделі» в процесі практичної діяльності створюються на основі об'єкта (для того, щоб з їхньою допомогою отримувати більш точну презентацію реального об'єкта), а «моделі» теоретичної діяльності створюються на основі репрезентації і з метою точнішої репрезентації об'єкта у своїй свідомості. У такий спосіб, під час практичної діяльності за посередництва своїх моделей відбувається постійне «повернення» суб'єкта діяльності до реальних об'єктів, а під час теоретичної діяльності відбувається постійне обертання у світі моделей. Враховуючи це, цілком логічним видається припущення, що успішна практична діяльність з необхідністю вимагає наявності засобу, який би дозволяв суб'єкту діяльності переходити від моделей до взаємодії з реальними об'єктами. І цей засіб повинен бути знаковим чи містити в собі знакові компоненти як складову частину, чи сама ця модель повинна дозволяти йому здійснювати такий перехід. Саме таким засобом, який дозволяє здійснити перехід від рівня репрезентації (рівня понять) до рівня презентації (рівень виконання), на наш погляд, є ситуативна модель, чи ситуативне узагальнення, яке поєднує в собі емпіричне і теоретичне. Ситуативна модель – це модель, яка націлена на прогнозування результату деяких подій (що є істотною ознакою мислення) з метою забезпечення адекватної поведінки. Частіше за все ситуацію розглядають з боку елементів, об'єктів, що присутні у ній, зміщуючи тим самим акцент розуміння ситуації на аналіз відношень між об'єктами (елементами).

Мислення є компонентом діяльності, який забезпечує її успішність. Практичне мислення забезпечує реалізацію знайденого рішення і тому практичне мислення спрямоване, перш за все, на діяльність, на реалізацію, на перетворення об'єкта. Воно прагне відшукати таке рішення, яке б забезпечувало це перетворення, цю діяльність. Практичне мислення характеризується безпосереднім зв'язком із практичною діяльністю, на відміну від теоретичного, яке зв'язане з нею опосередковано. Якщо розглядати результат мислительного процесу суб'єкта в контексті будови теоретичної діяльності (за Леонтьєвим), то цим результатом є ціль, якщо ж у контексті практичної діяльності, то це є пошуком способу, який відповідає умовам і засобам. При цьому теоретичне мислення залишається на рівні цілей, а практичне – занурюється в умови і способи, знаряддя і засоби.

Обговорення

Зауважимо, що різновидом практичної дії є моральна дія. Втім є принципова відмінність між просто практичною дією і моральною дією. Людська воля у своїй діяльності завжди керується певними імперативами – веліннями, закличками, настановами на зразок «чини так...». В основі корисної практичної дії (для досягнення мети) лежить гіпотетичний імператив, який базується на правилі: «якщо хочеш досягти певної мети, дій у такий спосіб...». Основу ж морального вчинку, який апіорі не повинен переслідувати корисну мету, на думку І. Канта, складає категоричний імператив, тобто всезагальне веління.

І. Кант стверджує, що кожна людина, кожна особистість є самоціллю, тому особистість не може бути засобом під час вирішення будь-яких завдань, навіть завдань із досягнення загального блага. Звідси випливає кантівський категоричний імператив, що має два формулювання:

- вчиняй тільки згідно з такою максимом, керуючись якою, ти в той же час можеш побажати, щоб вона стала загальним законом;

- вчиняй так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі всякої іншої людини, так само, як до мети, і ніколи не ставився б до неї тільки як до засобу.

Але навіть за категоричним імперативом у своїй поведінці людина може це робити з двох причин:

а) по-перше, через емпіричну схильність поводитися морально;

б) по-друге, через усвідомлення морального обов'язку.

Вчинки першого типу І. Кант кваліфікує лише як легальні, і лише вчинки другого типу – як моральні.

Пояснюючи сутність категоричного імперативу, І. Кант робить висновок: справді моральною є така дія, в якій людина і людство є абсолютними цілями. Мораль категоричного імперативу містить причину в самій собі, а не є результатом чогонебудь ще. Філософ підносить її над світом, відокремлює від безлічі життєвих зв'язків і протиставляє реальній дійсності, адже вона говорить не про те, що є на сьогоднішній день, а про те, як має бути. Тому проблематика «чистого розуму» повинна узгоджуватися з проблематикою «практичного розуму», який, згідно з ученням І. Канта, керує всіма практичними вчинками людини, зокрема й моральними.

Висновки

Дослідження глобальних проблем на соціокультурному рівні дозволяє шукати можливості їхнього вирішення через світоглядний аспект, шляхом дослідження проблематики існуючої стратегії розвитку, виявлення імпліцитних ціннісно-цільових підвалин. Вони скеровують наявний розвиток суспільства та перспективу їхнього подальшого узгодження із загальнолюдськими (соціокультурними) цінностями. Дослідження глобальних проблем на когнітивному рівні стосується переважно специфіки внутрішньої проблематики безпосереднього процесу їхнього вирішення. Це відбувається при переході від певних теоретичних положень до їхнього практичного втілення. Це зачіпає проблему «теоретичного-практичного» і влітається в безпосередній процес взаємодії людини з природним середовищем. Такий ракурс дослідження передбачає в перспективі необхідність врахування обох точок зору. Веде до визнання паритетності, а не пріоритетності в розумінні стратегії розвитку культури та природи. Ключ до вирішення даного питання лежить в антропологічній площині, оскільки саме людина активно впливає на взаємодію культури і природи, об'єднуючи обидві ці системи, тому що внутрішнє належить до кожної з них.

Список літератури

1. Дротянко Л. Г. Трансформація людської природи в контексті системи «людина – природа». *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 5-10. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
2. Матюхіна О. А. Синкретична єдність соціальної та екологічної відповідальності в традиційній культурі. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 80-85. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
3. Орденів С.С. Проблема соціальної відповідальності в системі «людина–природа». *Вісник Національного авіаційного університету*. 2022. Вип. 1 (35). С. 48-52. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
4. Скиба І.П. Специфіка знання в контексті соціокультурного розвитку. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2021. Вип. 1 (33). С. 140-144. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
5. Ченбай Н.А. Технократичне мислення в сучасному суспільстві. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2020. Вип. 2 (32). С. 140-144. (Серія: «Філософія. Культурологія»).
6. Alvin Toffler *Future Shock* Mass Market Paperback published January 1, 1970, 430 p.
7. Mesarovic, M., Pestel, E. (1974). *Mankind at the Turning Point: The Second Report to the Club of Rome*. New York: E.P. Dutton & Co
8. Martin Heidegger *Sein und Zeit* Max Niemeyer Verlag Tübingen 1967. 450 p.
9. Kultur und Ethik. Sonderausgabe mit Einschluß von 'Verfall und Wiederaufbau der Kultur'. Schweitzer, Albert, Verlag: München: C.H. Beck, 1960 372 p.
10. Ernst Cassirer *The Philosophy of Symbolic Forms. Three Volume Set* Published September 25, 2020 by Routledge 1412 p.
11. Werner Sombart and Kerry Alistair Nitz *Modern Capitalism - Volume 1: The Pre-Capitalist Economy: A systematic historical depiction of Pan-European economic life from its origins to the present day*, 2019.

References

1. Drotianko, Liubov. 2022. "Transformatsiia liudskoi pryrody v konteksti systemy "liudyna – pryroda" ["Transformation of human nature in the context of the "man - nature" system"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(35): 5–10.
2. Matiukhina, Oleksandra. 2022. "Synkretychna yednist sotsialnoi ta ekolohichnoi vidpovidalnosti v tradytsiinii kulturi" ["Syncretic unity of social and environmental responsibility in traditional culture"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(35): 80–85.
3. Ordenov, Serhii. 2022. "Problema sotsialnoi vidpovidalnosti v systemi "liudyna–pryroda" ["The problem of social responsibility in the "man-nature" system"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(35): 48–52.
4. Skyba, Ivan. 2021. "Spetsyfika znannia v konteksti sotsio-kulturnoho rozvytku" ["Specificity of knowledge in the context of socio-cultural development"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(33): 140–144.
5. Chenbai, Nataliia. 2020. "Tekhnokratychnе myslennia v suchasnomu suspilstvi" ["Technocratic thinking in modern society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Serii: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(32): 140–144.
6. Toffler, Alvin. 1970. *Future Shock*. Bantam Books.
7. Mesarovic, Mihjalo and Eduard Pestel. 1974. *Mankind at the Turning Point: The Second Report to the Club of Rome*. New York: E.P. Dutton & Co.
8. Heidegger, Martin. 1967. *Sein und Zeit*. Max Niemeyer Verlag Tübingen.

9. Schweitzer, Albert. 1960. *Kultur und Ethik*. Sonderausgabe mit Einschluß von 'Verfall und Wiederaufbau der Kultur'. Verlag: München: C.H. Beck.

10. Cassirer, Ernst. 2020. *The Philosophy of Symbolic Forms*. 3 vols. Routledge.

11. Sombart, Werner and Kerry Alistair Nitz. 2019. *Modern Capitalism - Volume 1: The Pre-Capitalist Economy: A systematic historical depiction of Pan-European economic life from its origins to the present day*.

I. Skyba

SOCIOCULTURAL AND COGNITIVE DIMENSIONS OF MODERN GLOBAL PROBLEMS

Introduction. The relevance of the research is determined by the presence of modern global problems and the urgency of their solution. Today, when the future of civilization depends on the solution of global problems, humanity gradually begins to realize that its further existence is impossible without fundamental changes in value orientations, principles of coexistence of sociocultural and natural environments. **The aim and tasks** are a study of the sociocultural and cognitive dimensions of modern global problems. Research methods are general scientific and special methods and approaches to research the sociocultural and cognitive dimensions of the global problems. As one of them, the comparative axiological method was used, as well as complex and systemic approaches. Research results. The opinion is argued that the study of modern global problems involves their consideration at two levels: sociocultural and cognitive. The research at the sociocultural level allows one to look for opportunities to solve global problems by studying the problems of the existing development strategy, identifying implicit value-target foundations that guide the existing development of society and the prospect of their further alignment with universal (sociocultural) values. The research at the cognitive level mainly concerns the specifics of the internal problems of the immediate process of solving global problems, which arises, foremost, at a shift from certain theoretical positions to their practical implementation. This affects the "theoretical-practical" problem and is woven into the direct process of man's interaction with the natural environment. **Discussion.** The author considers the issue of the ratio of practical and moral action, which is an important component of the issue of the ratio of theoretical and practical. **Conclusions.** This perspective of the research implies the need to take into account both sociocultural and cognitive dimensions. It leads to the recognition of parity, rather than priority, in the understanding of the strategy for the development of culture and nature. The key to solving this issue is in the anthropological sphere, since it is the very man who actively influences the interaction of culture and nature, uniting both of these systems as ones he intimately belongs to.

Keywords: global problems, environmental responsibility, sociocultural dimension, cognitive dimension, theoretical, practical, value orientations, science, technology

УДК 17.023: 504 (045)

О. П. Скиба

«ЗЕЛЕНЕ БУДІВНИЦТВО» ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Національний авіаційний університет
e-mail: oksana.skyba@npp.nau.edu.ua

Анотація. Відповідь на питання про можливі шляхи подолання екологічної кризи неможливо віднайти в межах однієї традиційної науки, тому виникає низка нових наук, здатних запропонувати свої способи подолання екологічних проблем. Джерелом появи цих наук є зміна уявлень про місце людини в системі природи: ідея підкорення природи замінюється ідеєю гармонійного розвитку природи і людини, яка допоможе зберегти для майбутніх поколінь природні багатства нашої планети. Людство нарешті зрозуміло: проблеми охорони природи та раціонального використання природних ресурсів, відновлення і збереження екологічної рівноваги неможливо вирішити силами науковців, філософів-мислителів та «зелених», а лише спільними зусиллями всіх людей. У даній статті досліджується досить ефективний і порівняно новий спосіб вирішення екологічних проблем - «зелене будівництво» (greenbuilding), або по-іншому екологічне. Показано, що цей спосіб спрямований на зниження рівня споживання матеріальних і енергетичних ресурсів, а також на зменшення негативного впливу будівельної діяльності на природне середовище

Ключові слова: екологічні проблеми, зелене будівництво, органічна зелена архітектура, екологічне будівництво, природне середовище, системи сертифікації.

Вступ

В останні десятиліття, на межі двох тисячоліть, людина остаточно усвідомила, що її прагнення підкорити природу опинилось перед поворотною кульмінаційною межею. Екологічні проблеми сучасності досягли таких катастрофічних масштабів, що отримали статус глобальних, оскільки поставили під загрозу життя на планеті Земля й існування людини як біологічної істоти. Через безвідповідальну діяльність людини зменшується кількість лісів і збільшуються площі пустелі, зменшується різноманітність флори і фауни, вичерпуються природні ресурси, що стає причиною порушення природної рівноваги і негативно впливає на життя самої людини.

Відповідь на питання про можливі шляхи подолання екологічної кризи неможливо знайти в межах однієї традиційної науки, тому виникає комплекс нових наук, здатних зрозуміти процеси, що відбуваються в системі відносин «людина – природа», і запропонувати свої способи подолання екологічних проблем. Джерелом появи цих наук є зміна уявлень про місце людини в системі природи: ідея підкорення природи замінюється ідеєю гармонійного розвитку природи і людини, яка допоможе зберегти для майбутніх поколінь природні багатства нашої планети. Як бачимо, у ставленні до природи формуються нові ціннісні орієнтири, однак сама ситуація зміниться на краще лише тоді, коли ці орієнтири стануть надбанням